

למעשה

מאמר מרכזי הרב פנחס זרביב

דברי תורה קולטין ממלאך המות

בפרשתנו מבואר שמצילים את הרוצח בשגגה מגואל הדם וכתוב בגמ' במכות (י א) א"ר יוחנן מנין לדברי תורה שהן קולטין, שנאמר את בצר במדבר (דברים ד מג) וגו' וכתוב בתריה וזאת התורה (שם ד מד) וכו'. מאי קולטין, ממלאך המות, כי הא דרב חסדא הוה יתיב וגרים בבי רב ולא הוה קא יכול שליחא דמלאכא דמותא למיקרב לגביה, דלא הוה שתיק פומיה מגירסא, סליק ויתיב אארוז דבי רב פקע ארוזא ושתיק, ויכיל ליה.

וקשה, למה לא הוכיחה הגמרא ממעשה שקדם לזה בדוד המלך (שבת ל:): 'שחקב"ה אמר לו, שימות בשבת וכל יומא דשבתא כל שבתות השנים הוה יתיב וגרים כולי יומא שלא יקרב מלאך המות אליו שהתורה מגינה ממות ההוא יומא דבעי למינה נפשיה קם מלאך המות קמיה ולא יכיל ליה דלא הוה פסיק פומיה מגירסא אמר מאי איבעיד ליה הוה ליה בוסתנא אחורי ביתיה אתא מלאך המות סליק ובחיש באילני (מגענע המלאך באילנות להשמיע קול תימה), נפק למיחזי הוה סליק בדרגא איפחית דרגא מתותיה ואישתיק, ונח נפשיה. בעוד שהמקרה הזה הוא יותר מחודש שמלאך המות בעצמו בא ולא רק שליחו כמו אצל רב חסדא.

דוד שידע שזה יום מותו למד מעבר לכוהו ואין זה חידוש מה שניצול

אלא יש לומר שדוד המלך שידע שיום מותו קרוב זה פחות חידוש שתורתו מגינה כיון שודאי למד בניצול הזמן ובכוחות יותר רגילים מה שיוכל לעשות. משא"כ רב חסדא שלא ידע ולמד כרגיל, יותר מחודש שהתורה מגינה גם על מי שלומד כרגיל וכן ברבא אין זה חידוש מה שניצל כיון שהיה בשעת סכנה

שאני דוד שהיה לומד מתוך הדחק וכמעט לא ישן יותר משישים נשימות

ועוד יש לבאר שדוד המלך תורתו היתה בדרגא אחרת שחצות לילה היה קם ללמוד ולמד אפי' כשאויבים רודפים אחריו כמו שאומר זמירות היו לי חוקיך בבית מגורי' ופרש"י (סוטה ל"ה) כשהייתי בורח מפני אויבי ויגורתי מפניהם הייתי משתעשע בחקיך והיו לו זמירות לשעשועי. לכן הו"א שרק תורתו היא יכולה להגן עליו משא"כ תורה של רב חסדא.

וכמו שמבאר רבינו הח"ח זצ"ל בספרו שמירת הלשון (שער התורה פרק ג) שצריך להיזהר עד מאד שלא לבטל את הקביעות אפי' יום אחד ולבד שזהו היוק ליום השני ושלישי שאחר זה כי קרוב הדבר שגם בהם לא ילמד כמו שאמרו חז"ל (ירושלמי סוף ברכות) במליצת התורה שאומרת אם תעזבני יום יומיים אעזבך וקשה לו מאד אח"כ להתגבר על יצרו מחדש ולקבוע עתים לתורה אלא אפי' אותן הימים שהוא לומד אם הקביעות אינו בתמידות אין רוח הקדושה שורה כ"כ על הלימוד ההוא.

ולפי"ז ביאר מה שאמרו (שבת יא). אמר רבי יוחנן לא שנו (- שאין מפסקים מלימוד התורה לתפילה אלא רק לק"ש) אלא כגון רשב"י וחבריו שתורתן אומנותן אבל כגון אנו מפסקים בין לק"ש בין לתפילה:

המושך בעמוד הבא

הרב עובדיה דהן שליט"א

יו"ר המועצה הדתית אשדוד ורב בית הכנסת הניכי הישיבות – "בית יוסף" קרית פוניבו

"ונס שמה רצח מכה נפש בשגגה " ל"ה (-) י"א המשנה במכות [:]ט אומרת , מוסרין לרוצח הגולה שני תלמידי חכמים, שמא יהרגנו גואל הדם בדרך, והגמ' אומרת שם [:]י , וידברו אליו דברים הראויים לו ואומרים לו אל תנהג בו מנהג שופכי דמים, בשגגה בא מעשה לידו. שואל רבי משה סולוויצ'יק , מדוע צריך להטריח שני ת"ח כדי לשמור את הרוצח מיד גואל השם , הרי בשביל זה יכולים לשלוח שני גברתנים חזקים, וכשיבוא גואל הדם וינסה להרוג את הרוצח, ישמרו עליו השומרים, ואם יהיה צורך יכוהו מכות או יהרגו אותו? ותירץ, שומרים כאלה לא יועילו, כי אם יביא הרוצח שני גברתנים, ישכרו משפחת הנרצח ארבעה גברתנים ובסוף תתלקח מלחמה ממש. והעצה היא רק להביא שני תלמידי חכמים המסוגלים להשפיע על גואל הדם רק בדרך פיוס, ולהורות לו מהי דרכה של תורה. הלקח העולה מזה, שזו תמיד ההנהגה הישרה, אם מנסים בדרך פיוס אזי יקבל השני את הדברים ויתפייס, אך אם הולכים בכוח ובכעס, גם הצד השני יתרגז, ותצמח מזה . מריבה וגם מלחמה (מדשן ביתך)

חדש ניתן לשמוע את שיעורי הרב פנחס זרביב שליט"א בקול הלשון 072274111

המשך מעמוד קודם

'דלכאו' יפלא אם באמת התורה מצד עצמה גדולה מתפילה וכי מפני שאנו עושין בדבר אחד שלא כהוגן נעשה גם עתה שלא כהוגן. אבל לפי דברינו נראה שהואיל שאין תורתנו תמידית ואין חביבה אצלינו כל כך והראיה שאנו מבטלין אותה לאומנותינו אין כח קדושתה גדולה כ"כ שיתבטל על ידה מצות תפילה.

שאני דוד המלך שה' גילה שתורתו חביבה מאלף עולות שעתיד שלמה להקריב

ועוד אפשר לבאר בהקדים דברי הגמ' בשבת (ל) שה' גילה לו שהוא צריך למות בשבת, וביקש למות בערב שבת, (כדי שלא ימות בשבת ויהיה מוטל בביזיון), אמר לו הקב"ה טוב לי יום אחד שאתה יושב ועוסק בתורה מאלף עולות שעתיד שלמה בך להקריב לפני על גבי המזבח. כל יומא דשבתא הוה יתיב וגרים כולי יומא ופרש"י הוה יתיב וגרים. שלא יקרב מלאך המוות אליו שהתורה מגינה ממות כדאמרין בסוטה (כא). וצ"ב שמעיקרא רצה למות לפני ועכשיו הוא מונע ומאחר את הזמן שיבנה בית המקדש.

אלא אחרי ששמע מה' שטוב לי יום אחד שאתה יושב ועוסק בתורה מאלף עולות שעתיד שלמה בך להקריב לפני על גבי המזבח לכן הוא רצה ללמוד ולא למות.

ולפי"ז הו"א שרק דוד שה' אמר לו גלוי שטוב לי יום אחד וכי' תורתו יכולה להגן קמ"ל שגם תורה של רב חסדא יכולה להגן וכן כל אחד

לקחי האור החיים הקדוש

כתוב בפרשתנו 'והורשתם את הארץ וישבתם בה' ופרש"י 'והורשתם אותם מיושביה ואז וישבתם בה תוכלו להתקיים בה ואם לאו לא תוכלו להתקיים (שם נ"ג) ומוסיפים לתאר בצורה קודרת מה יקרה אם ישאירו והיה אשר תותירו מהם לשיכים בעיניכם ולצנינים בצדיכם וצרו אתכם על הארץ (נ"ה) הם ירעו לכם כמו יתדות המנקרות את העינים וקוצים הדוקרים ויעיקו לכם בכל הייכם.

ומקשה רבינו האור החיים הקדוש הרי בגמ' (מגילה י:). מבואר שכל מקום שנאמר והיה הוא לשון שמחה, ומה לשון שמחה שייך אצלינו.

אלא מבאר רבינו האור החיים הקדוש 'כאן נתמין לומר שהגם שהם ויתירו אותם לצד הרצון והשמחה בהם לצורכיהם הוא מבשרם שיהיו לשיכים' וגו'. וצרו אתכם על הארץ וגו'. פירוש לא מלבד שיהיו בחלק מהארץ שלא זכיתם בו אלא גם חלק שזכיתם בו אתם וישבתם בו וצרו אתכם על חלק שאתם יושבים בו לומר קומו צאו ממנו, ופירוש תיבת על כדרך אומרו (כ"ד) על אשר מריתם פי על אשר לא קדשתם (דברים לב נא)

הרחבת הדברים מבאר הרב מאיר חדש זצ"ל בספרו מאיר נתיבות (מסעי) מלמדים לנו הו"ל עד כמה מדקדקים בענין זה אתם לא עשיתם כן אלא ואת רחב הזונה ואת בית אביה ואת כל אשר לה החיה יהושע הרי ירמיהו בא מבני נביה ועושה לכם דברים של שיכים בעיניכם וצנינים בצדיכם (ילקוט ירמיהו רנ"ו) ישנה תביעה על ישראל שהשאירו את רחב וזה נחשב חסרון בוהורשתם וגרם לשיכים וצנינים הגם שלא מדובר בסתם גוי בכל זאת ישנה תביעה.

וצ"ב שמצד אחד רחב הגיעה לדרגות גבוהות כאשר אמרה לפנחס וכלב ונשמעו ימם לבבנו ולא קמה עוד רוח באיש מפניכם כי ה' אלוקים הוא אלוקים בשמים ממעל ועל הארץ מתחת (יהושע ב' י"א) אין זה סתם אימרה בשביל להתחנף לפניהם אלא זוהי השגה ואמת היא שכל פעם שישראל עושים רצונו של מקום שמו מתגדל בעולם אבל בין אלו שרואים לא כל אחד רואה אותו דבר יתרו אמר כי גדול ה' מכל האלוקים (שמות י"ח י"א) אמרו שלא הניח ע"ז בעולם של עבדה לכך אמר מכל אלוהים נתן ממש בעץ נעמן הודה בדבר יותר הנה הא ידעתי כי אין אלוהים בכל הארץ כי אם בישראל (מלכים ב' ה' ט"ו) ורחב הודתה בדבר יותר מהם כי ה' אלוקים הוא האלוקים בשמים ממעל ועל הארץ מתחת אמר הקב"ה לרחב את אמרת כי ה' אלוקים הוא אלוקים נראה בארץ שמה בשמים ממעל את אמרת מה שלא ראית בעיניך חייך שבנדך עומד ורואה מה שלא ראו נביאים (ילקוט יהושע י') היא ראתה והעמיקה יותר מגויים אחרים וקיבלה שכר על זה שיצא ממנה יחזקאל שראה מרכבה לחמישים שנה נתגירה אמרה לפניו רבש"ע בשלושה חטאתי לפניך בשלושה מחול לי בחבל בחלון ובחומה שנאמר ותורידם בחבל ומה שכר נטלה על כך רא"א זכתה שיצאו ממנה שמונה נביאים ואלו הם ירמיהו חלקיהו ושריה ומעשיה ברוך בן נריה חנמאל ושולם וכי' אף חולדה (שם ט') היא לא רק מכירה אלא מסיקה מסקנות למעשה ומתגיירת היה לה חטא פרטי שנשלה בו עושה תמורתו מעשה מסירות נפש בשביל לכפר על הכשלון אכן מפארים ומרוממים המעשה על נס והלוא דברים ק"ו ומה אם מי שהיתה מעם שנאמר בו לא תחיה כל נשמה (דברים כ"ט ט"ו) על שקרבה עצמה כך קירבה המקום ישראל שעושים את התורה על אחת כמה וכמה שם אמנם נכון היא מאותה אומה שדינם לא תחיה אבל היא דחקה וקירבה עצמה והקב"ה מקרב את הקרבים וזכתה לכל הכבוד הזה ומעוררים אותנו שאם את הרחוקים כשמתקרבים מקרב הקב"ה כל כך כמה קירבה שמורה לקרובים כשמתקרבים אבל הכל תלוי בו מעשיך

שאלת השאלה אם מעשיה כך חביבים אצל הבורא למה ישראל נתבעים עליה בשיכים וצנינים התשובה היא שאין זה סתירה היא נמדדת לפי מעשיה וזו ההנהגה שכל מעשה של אדם נמדד בדיוק במשקל שמים ולפי"ז זוכה לו ולדורותיו מלמדים לנו הו"ל האריך הכל בחשבון ויעלו את ירמיהו מן הבור וישב בחצר המטרה וכי' הרי החבל תנהו תחת אצילי ידיך וכי' אמר ירמיהו הלואי היה לי חרא סולם א"ל הקב"ה סולם אתה מבקש מה זקנתך ותורידים בחבל אף אתה כן וימשכו את ירמיהו בחבלים ילקוט ירמיהו שכ"ו המציאות של ירמיהו מכח רחב ואף הצלתו בזכותה היא הצילתם בחבלים ועל אף שהיה לה חשבון אבל היא יכלה לשלכל ולהעמיד להם סולם היא לא עשתה כן אף ירמיהו צריך להסתפק בהצלתו בחבל הכל בדקדוק נפלא כל זה נוגע לעצמה שזכתה וזיכתה למצב של נצח לדורותיה

וצ"ב מה ירמיהו אשם במצבם הרי הוא עשה את שלו

אלא הם נתבעו למה לא היה להם אמונה ולא היו צריכים מרגלים כלל ואז לא היו יורדים במאמנה ולא חוטאים ולא היו צריכים את ירמיהו שזיכה אותם התביעה היתה שהיו יכולים להתעלות יותר ולא להגיע למצב שצריכים את החסדים שלה וזה יתכן כמו שמובא בחז"ל 'ותקח האשה את שני האנשים ותצפנו - נטלה אותם להטמינם אמר לה פינחס אני כהן והכהנים דומים למלאך שנאמר כי שפתי כהן ישמרו דעת כי מלאך ה' צבאות הוא (מלאכי ב' ז) והמלאך מבקש נראה מבקש אינו נראה ולא הטמינה כי אם כלב (ילקוט יהושע ח)

כלפי ישראל החשבון הוא אחר בודקים מה הם עשו. נצטוו שאת יושבי הארץ יש לכלות ולא להחיות כל נשמה וצריך לקיים את זה בשלימות, והודיעו מפורש שאת מי שישארו יהיו לשיכים ולצנינים אין יוצא מהכלל! נשאלת השאלה אבל רחב היתה צריכה להשאר, כך הגיע לה בזכות מעשיה ודרגתה? וגם הם צריכים להשאיר אותה כהכרת הטוב שהרי היא עשתה עמם חסד והצילה את המרגלים ודרשה זאת כשכר, וא"כ למה שיכים וצנינים?

אם ישראל היו בדרגה הראויה גם את כלב לא היתה צריכה להטמין, ואז לא היו צריכים להשבע לה ולהקק לחסדיה.

סכנתם של התירוצים בעבודת ה'

בהפטרות פרשתנו הנביא ירמיה מוכיח את עמי" ואומר להם 'כה אמר ה' מה מצאו אבותיכם בי עוול כי רחקו מעלי וילכו אחרי ההבל וההבל: (1) ולא אמרו איה ה' המעלה אתנו מארץ מצרים המוליך אתנו במדבר בארץ ערבה ושוחה בארץ ציה וצלמות בארץ לא עבר בה איש ולא ישב אדם שם: (2) ואביא אתכם אל ארץ הכרמל לאכל פריה וטובה ותבאו ותטמאו את ארצי ונחלתי שמתם לתועבה: (ח) הנהגים לא אמרו איה ה' ותפשי התורה לא ידעו והרעים פשעו בי והנביאים נבאו כבעל ואחרי לא יועלו הלכו: (ט) לכן עד אריב אתכם נאם ה' ואת בני בניכם אריב: (י) כי עברו איי כתיים וראו וקדר שלחו והתבוננו מאד וראו הן היתה כזאת: (יא) ההימיר גוי אלהים והמה לא אלהים ועמי המיר כבודו בלוא יועיל: (יב) שמו שמים על זאת ושערו חרבו מאד נאם ה': (יג) כי שתים רעות עשה עמי אתי עזבו מקור מים חיים לחצב להם בארות בארות נשברים אשר לא יכלו המים: (יד) העבד ישראל אם יליד בית הוא מדוע היה לבו: (טו) עליו ישאגו כפרים נתנו קולם וישיתו ארצו לשמה עריו נצתה מבלי ישב: (טז) גם בני נף ותחפנס ירעוך קדקד: (יז) הלוא זאת תעשה לך עזבך את ה' אלהיך בעת מוליכך בדרך: (יח) ועתה מה לך לדרך מצרים לשתות מי שחור ומה לך לדרך אשר לשתות מי נהר: (יט) תיסרך רעתך ומשבותיך תוכחך ודעי וראי כי רע ומר עזבך את ה' אלהיך ולא פחדתי אליך נאם אדני ה' צבאות: (כ) כי מעולם שברתי עלך נתקתי מוסרתיך ותאמרי לא אעבד כי על כל גבעה גבהה ותחת כל עץ רענן את צעה זנה: (כא) ואנכי נטעתיך שרק כלה זרע אמת ואיך נהפכת לי סורי הגפן נכריה: (כב) כי אם תכבסי בנתר ותרבי לך ברית נכתם עונך לפני נאם אדני ה': (כג) איך תאמרי לא נטמאתי אחרי הבעלים לא הלכתי ראי דרך בניא דעי מה עשית בכרה קלה משרכת דרכיה: (כד) פרה למד מדבר באות נפשו שאפה רוח תאנתה מי ישיבנה כל מבקשיה לא ייעפו בחדשה ימצאוה: (כה) מנעי רגלך מיחף וגורגך מצמאה ותאמרי נואש לוא כי אהבתי זרים ואחריהם אלך: (כו) כבשת גנב כי ימצא כן הבישו בית ישראל המה מלכיהם שריהם וכהניהם ונביאייהם: (כז) אמרים לעץ אבי אתה ולאבן את ילדתי כי פנו אלי ערף ולא פנים ובעת רעתם יאמרו קומה והושיענו: (כח) ואיה אלהיך אשר עשית לך יקומו אם יושיעוך בעת רעתך כי מספר עריך היו אלהיך יהודה: (כט) למה תריבו אלי כלכם פשעתם בי נאם ה': (ל) לשוא הכיתי את בניכם מוסר לא לקחו אכלה הרבכם נביאיכם כאריה משחית: (לא) הדור אתם ראו דבר ה' המדבר הייתי לישראל אם ארץ מאפליה מדוע אמרו עמי רדנו לוא נבוא עוד אליך: (לב) התשכח בתולה עדיה כלה קשריה ועמי שכחוני ימים אין מספר: (לג) מה תיטבי דרך לבקש אהבה לכן גם את הרעות למדתי את דרכיך: (לד) גם כנפשי נמצאו גם נפשות אביונים נקיים לא במחאתר מצאתים כי על כל אלה: (לה) ותאמרי כי נקיתי אך שב אפו ממני הנני נשפט אותך על אמרך לא חטאתי:

אחרי כל החטאים הללו על מה עיקר המשפט הוא 'לא אמרך לא חטאתי' וצ"ב וכי זה עיקר העוון הוא על אומרך לא חטאתי, וכי זה יותר חמור מרציחה ומה ששמו את ארץ ישראל לתועבה וכו'.

ועוד כיצד עמי" מסוגלים לשקר ולומר לא חטאתי לפני מלך מלכי המלכים הקב"ה שהכל גלוי לפניו

אלא מבאר הרב ברוך מרדכי אורחי בספרו ברכת מרדכי כיצד קורה שאומר החוטא לא חטאתי כלום כופר הוא בעצם העובדות או שמא סבור הוא שאותה עובדה אינה חטא לאו דווקא גם אם מכיר הוא בעצם העובדה ואף אם יודע הוא היטב כי אותה עובדה חטא היא אף על פי כן עומד הוא וצועק לא חטאתי היתכן יתכן משום שהוא מקלף מעל עצמו את האשמה שבחטא אלפי תירוצים בפיו וכולם באים לאמר כי אין בידו עון אין בידו אשמה ובתמציתיות הוא מסיר מעל עצמו את האחריות לאמור אינני אחראי לחטא שבדבר משום סיבה פלונית או אחרת. ע"כ.

כוחם של תירוצים קין מאשים את ה' בחטאו של קיבל את מנחתו

כתוב במדרש (תנחומא בראשית ט) כשנטל הבל את צאנו, התחיל לרעות את הצאן, וקין רודף אחריו מהר לבקעה ומבקעה להר עד שנתאחזו זה בזה, ונצח הבל אל קין ונפל תחתיו. וכשראה קין כך, התחיל צוח הבל אחי אל תעשה בי רעה. ורחם עליו והניחו, ועמד והרגו, שנאמר: ויקם קין, מכלל שנפל. כיון שהרגו אמר אברח מפני אבי ואמי, שאין מבקשין אותו אלא ממני, שאין אחד בעולם אלא אני והוא. מיד נגלה עליו הקדוש ברוך הוא, אמר לו: מפני אבותיך אתה יכול לברח, מפני אין אתה יכול לברח, שנאמר: אם יסתר איש במסתרים ואני לא אראנו (ירמיה כג, כד). אמר לו: אי הבל אחיך. אמר לו: יו לו שרחם עליך ולא הרגך כשנפלת תחתיו, ואתה עמדת והרגת אותו. והיאך הרגו? עשה לו פציעות פציעות, חבורות חבורות באבן בידיו וברגליו, שלא היה יודע מהיכן נשמתו יוצאת עד שהגיע לצוארו. כיון שאמר לו הקדוש ברוך הוא, אי הבל אחיך? אמר לו: לא ידעתי, השומר אחי אנכי? אתה הוא שומר כל הבריות ואתה מבקשו מידי? משל למה הדבר דומה, לגנב שגנב כלים בלילה ולא נתפס. לבקר תפשו השוער. אמר לו: למה גנבת את הכלים? אמר לו: אני גנב ולא הנחתו אמנותי. אבל אתה אמנותך בשער לשמור, למה הנחת אמנותך ועכשו אתה אומר לי כך? ואף קין כך אמר, אני הרגתי אותו, בראת בי יצר הרע, אתה שומר את הכל, ולי הנחת אותו להרגו, אף אתה שהרגתו שנקראת אנכי, שאלו קבלת קרבני כמותו, לא הייתי מקנא בו. מיד השיבו, מה עשית קול דמי אחיך צועקים. מכאן אתה למד, שעשה בו פציעות פציעות, וחבורות חבורות. צועקים אלי, צועקים עלי. משל לשנים שעשו מריבה, הרג אחד מהן את חברו. היה בהן שלישי ולא הפריש ביניהם, על מי הכל משיחין, לא על השלישי? לכך כתיב צועקים אלי, צועקים עלי. אמר לו קין, רבונו של עולם, לא ידעתי ולא ראיתי הרג מימי, וכי הייתי יודע שאני מכהו באבן והוא מת! השיבו מיד, ארור אתה מן האדמה וגו', כי תעבד את האדמה לא תוסף תת כחה לך.

המשך בעמוד הבא

המשך מעמוד קודם

קין מאשים את שה' אשם בכך שלא קיבל את מנחתו לא את עצמו שלא הבין שצריך להביא מנחה חשובה, יש המאשימים את ילדותם בכך שהם לא גדלו וכו' וכו'

למה קין אשם הרי יש יצה"ר ועדין לא ניתנה התורה שהיא תבלין

קין טוען שה' ברא יצר הרע והוא האשם בעונו. וצ"ב דהנה בגמ' ב"ב (שלהי פ"ק) איתא שאיוב רצה לפטור את כל העולם ממדת הדין, כיון שברא הקב"ה יצר הרע, א"כ כולם חשיבי אנוסים כשעושים עבירות, ועל כך ענו לו חבריו שברא הקב"ה יצר הרע וברא לו תורה תבלין ולכך אין בני אדם אנוסים כשעוברים עבירה, כיון שבכחם להתגבר על היצר הרע ע"י למוד התורה שהוא תבלין ליצר הרע. וא"כ מה הטענה כלפי קין.

אלא שמציאותה של תורה קימת והיא יכול להשיגה מעצמו כמו שאמרו חז"ל שאברהם אבינו יש ולמד תורה מעצמו

זה האומנות שלי אומר קין ובשם הרב שטיינמן (מוקנים אתבונן ח"ב עמוד 39) ראיתי כתוב שלפני מתן תורה גם כוחו של היצר היה חלש

מעלת ההודאה על האמת בחז"ל מובא על מעלתם הגדולה של המודים על האמת במסכת יומא כ"ב ע"ב נאמר שאול באחת ועלתה לו דוד בשתים ולא עלתה לו שאול חטא חטא אחד ונלקחה ממנו המלוכה דוד חטא שני חטאים ולא נלקחה ממנו המלוכה ומדוע

שאול המלך היה צדיק אבל בעת שהוכיחו שמואל הנביא על כך שלא הרג את אגג מלך עמלק כפי ציווי הקב"ה הצדיק שאול את עצמו באומרו הקמותי את דבר ה' ומשום כך ניטלה ממנו המלוכה דוד המלך חטא לפי מדרגתו אמנם נאמר על חטא בת שבע כל האומר דוד חטא אינו אלא טועה אבל היה בכך פגם לפי דרגתו ובכל זאת לא ניטלה ממנו המלוכה משום שכאשר בא אליו נתן הנביא והוכיחו על דבר בת שבע מיד אמר דוד המלך חטאתי ושב בתשובה שלמה יהודה אמר על תמר כלתו צדקה ממני למרות שתמר היתה מוכנה ליפול לכבשן האש כדי לא לבייש את יהודה ומשום שהודה על האמת יצא ממנו מלך המשיח להודות על האמת זה קשה אבל זה הכרחי שאול באהת צ"ע מפני מה מחלו אלא שאול הציע דברי סניגורין אבל דוד לא כיסה על עצמו בדברי התנצלות בן יהודיע תירוץ זה מרומז במדרש תהלים ק' על פסוק ומודה ועוזב ירוחם

מוחה של הודאה

ולמרות שדוד היה בטבעו אדמוני כמו שמבאר הגר"א שלכן דוד באחת ולא עלתה לו מ"מ לא תירץ מאומה

כותב הגר"א ז"ל (משלי כב 1) על הפסוק חנך לנער על פי דרכו גם כי יקין לא יסור חנוך גו' כשהוא עוד נער ואז גם כשיקין לא יסור והעניין כי האדם אי אפשר לו לשבור דרכו, כלומר מזולו שנולד בו, כמ"ש (שבת קנו.) האי מאן דבצדק יהיה גבר צדקן כו'. וכשנולד במזל רע אז ע"ז ניתנה הבחירה ביד האדם שיוכל לאחוז במזלו לאיזה דבר שירצה להיות או צדיק או רשע או בינוני, וכמ"ש במסכת שבת האי מאן דבמאדים יהיה שופך דמים אמר רב אשי או מהולא או טבחה או ליסטים. וזכר אלו הג' הוא לפי שמזלו מורה שיהיה שופך דמים, אך בבחירתו יוכל לבחור באלו הג' או מהולא והוא צדיק שעושה מצות עשה, או טבחה הוא בינוני או ליסטים והוא רשע שופך דמים כמו שמעו. הגר"א מוסיף ומטעים שחז"ל בחרו דוקא בשלש דוגמאות אלו, של מוהל, טבח ורוצח, כדי להמחיש לנו שלמרות שהאדם נולד במזל רע, כמו הנולד במזל מאדים שתכונתו מכריחה אותו להיות שופך דמים, יכול הוא לבחור להיות צדיק - להיות מוהל המקיים מצות עשה של ברית מילה, להיות בינוני - טבח. או להיות רשע ולהיות גנב ורוצח. והנה תכונת מזלו חייבתו להיות שופך דמים, אך הוא בחר האם להשתמש בתכונה זו להיות צדיק בינוני או רשע. ממשיך הגר"א ז"ל וכותב זה שאמרו (יומא כב:) שאול באחת ולא עלתה לו, דוד בשתים ועלתה לו. והעניין הוא כי בדוד נאמר (שמואל א. טו יב) והוא אדמוני והוא במאדים. ולכך טעה עליו שמואל בעת ראה קלסתר פניו. והוא העביר מדותיו בכל ואף שאלו השתיים לא העביר, מכל מקום עלתה לו, כמו שאמרו (יומא כג) כל המעביר על מדותיו וכו', ודוד כבר הרבה צדק להעביר על מדותיו, משא"כ שאול שנאמר (שמואל א. יג א) בן שנה שאול כו' כבן שנה שלא טעם טעם חטא (יומא כב:) והוא העביר מדתו הטובה לרע בדבר אחד ולכן אף באחד לא עלתה לו.

ושוב ראיתי להגר"א בעצמו שכתב (בפרושו על משלי כב, 1) בזה הלשון: אי אפשר לאדם לשבר מזלו שנולד בו, כמו שאמרו חז"ל (שבת קנו ע"א): האי מאן דבצדק יהיה גבר צדקן וכו'. "אלא שנתנה בחירה ביד האדם שיוכל לאחוז במזלו ולהעמידו כפי שירצה צדיק או רשע או בינוני", כמו שנאמר (משלי כב, 1): האי מאן דבמאדים, יהא שופך דמים. אמר רב אשי: או מקיז דם, או שוחט, או מוהל, או לסטים. וזכר כאן אלו השלשה, לפי מזלו מורה שיהיה שופך דמים, אך יוכל לבחור באלו הג': או מוהל - והוא צדיק שעושה מצות עשה, או שוחט - והוא בינוני, או לסטים - והוא רשע שופך דמים. עד כאן לשונו.

מה הם השיקולים של ה' בבחירת כה"ג

'אשר משה אותו ומקשה הגמ' וכי הוא משהו, אלא זה שנמשח בימיו, שאם עד שלא נגמר דינו מת כהן גדול, ומינו אחר תחתיו חוזר במיתת השני. (מכות יא) וצ"ב מה תירצו בזה את הקושיה וכי הוא משהו הרי אפילו אם הדין הוא כשנמשח בימיו גם כן אינו יאה לומר 'אשר משה אותו'

אלא מבאר רבינו המשך חכמה באה התורה ללמדנו בזה דרכי ההשגחה העליונה כי יתכן לפעמים שבגלל אדם אחד ויחיד יתמנה אדם פלוני לכהן גדול שהרי הרוצח חייב להיות עצור עד מות הכהן הגדול אם כן מן ההכרח שיתמנה כהן גדול אשר שנות היו קצובות לו כמספר השנים שנקצב לגלותו של הרוצח יוצא אפוא שהרוצח הזה מהווה סיבה להתמנותו של אותו כהן גדול דווקא ועל כן יאה לומר עליו אשר משה אותו.

הלימוד מזה למעשה עד כמה חשוב לה' הדאגה לכל אחד אפי' לרוצח בשגגה ה' מסובב בשבילו את מינויו של הכה"ג.

איך הרוצח חוזר במות כה"ג ולא חוששים שיהרגו גואל הדם

עד מות הכהן הגדול אשר משה אותו בשמן הקדש (לה כה) וצ"ב איך הרוצח חוזר במות כה"ג ולא חוששים שיהרגו גואל הדם.

אלא מבאר רבינו האברבנאל מותו של הכהן הגדול מזעזע את כל העם, ומעוררו לתשובה ויש אפוא כי גם גואל הדם מתבונן אז בנפשו, והוא כובש בקרבו את יצר הנקמה שדוחפו לנקום באיש אשר הרג את קרובו בשוגג כי נוכח הוא לראות שאפילו הכהן הגדול אשר נמשחו בשמן המשחה גם הוא סופו למיתה וכך הוא מתנחם על מות קרובו ועל כן כבר רשאי אז הרוצח לשוב לביתו.

לעתיד לבוא שלא יהיה יצר הרע למה צריך ערי מקלט

כתוב בגמרא (מכות ט): שהסיבה שבגלעד יש הרבה ערי מקלט, כי בגלעד שכיחי רוצחים. מקשה הערוך לנר יק"ק דלפ"ז (-שכל הסיבה היא בגלל השכיחות של הרוצחים) למה לימות המשיח יהיו ג' בעבר הירדן ג' כ כדילפינן מקרא דהו"י כי ירחיב ד' את גבולך וגו' ויספת לך עוד שלש ערים שהיו לימות המשיח (כדאמרין בירושלמי דפרקין ובספרי פ' שופטים וכן פסק גם הרמב"ם הל' רוצח פ"ח ה"ד) הרי לעתיד לבא בטל יצר הרע כדאמרין (סוכה נב) ולא יהי עוד הורג במזיד.

ותירץ וצ"ל כיון דכבר היו לצורך ישארו ולא יבטלו אכן ק"ל לפי מה דאמרין בפסחים סח דעולא רמי כתיב בלע המות לנצה וכתוב כי הנער בל מאה שנה ימות ומשני הא בישראל הא בא"ה ע"ש הרי דבישראל יבטל המיתה לע"ל ולמה יצרך לערי מקלט עוד וצ"ל דמה דאמרין דיבלע המות זה דוקא שלא יהי מיתה טבעי מעצמו ע"י מלאך המות אבל כשירצח האדם ודאי ימות גם לימות המשיח:

ורבינו החיד"א בספרו פני דוד (שופטים יא) הקשה כן פירש רש"י ויספת לך עוד שלש ערי תשע ג' שבעבר הירדן וגו' שבארין כנען וגו' לעתיד לבא עכ"ל ויש לדקדק דלעת"ל לא ישא גוי אל גוי חרב וכו' ולמה לי ערי מקלט ולא זו דאיכא ערי מקלט אלא לא יספיקו ששה וצריך להוסיף עוד ג'. ועוד הכתוב דמסיים ולא ישפך דם נקי וכו' אינו מתיישב דהרי נשפך דם נקי בשוגג וההורג הולך לערי מקלט. והגם דפשיטה דקרא שלא ימות גואל הדם להורג שוגג אינו מתיישב כל כך [ועיין מה שכתוב בלקוטי תורה לגורי האר"י וצ"ל (כתב יד)]

וכתב לתרץ בשם הרב מהר"ר אליהו הכהן זלה"ה בעל שבט מוסר וכו' שפירש כי הנח במשך זה הגלות המר והארוך כמה וכמה שהרגו בשוגג והיו צריכים לגלות בערי מקלט ומעת הוסר התמיד חסרנו כל טוב. והנה חייבי חטאות שבזמן הגלות בבא גואל ויבנה בהמ"ק במהרה בימינו יקריבו קרבנות איש איש לצאת ידי חובתו וכמו שאמר פ"ק דשבת דר' ישמעאל קרא והטה וכתב על פנקסו כשיבנה בית המקדש אקריב חטאת שמנה. הנה כי כן כל חייבי גלות ילכו לערי מקלט לכפרתם. ומשום שיש אלף ושבע מאות והותר שנחרב הבית וכלם צריכי להתקן בכללם החייבים גלות לזה צריך ט' ערי מקלט כי גדלו הרבה החייבים גלות בערי מקלט כשיגיע זמן לשמור כל המצוה כל תרי"ג מצוות מוזמן החרבן וז"ש. כי תשמור את כל המצוה שהם שיעור קומה רמ"ח כנגד רמ"ח אברי וסס"ה לאוין כנגד סס"ה גידין והיינו בזמן הבית שיבנה ב"ב לאהבה וכו' וללכת בדרכיו כל הימים או ויספת עוד ג' ערי מקלט שיהיו ט'. וכי תימא או אין צורך לערי מקלט שיתוקן העולם ולא יצטרך לזה. לז"א ולא ישפך דם נקי וכו' האמת הוא שאז אינו נשפך דם נקי ואין צורך לערי מקלט משום שיהרגו או. רק והיה עליך דמים אתה חייב מוגלגולים בזמן החרבן דמים שהם חובה עליך שהרגת בשוגג ולא גלית ועתה צריך לתקן ללכת לערי מקלט ומש"ה אצטריכו ט' ערי מקלט:

המידות הרעות נשארות לנצה

עוד יש לתרץ תירץ שהמידות הרעות נשארות לנצה גם לעתיד וכמו שחז"ל מגלים לנו עד כמה גדול כוח ההרגל, שאף כאשר יבטל היצר הרע לעתיד לבוא, עדיין תיתכן אפשרות לחטוא מכות ההרגל ברע. ענין זה מפורש בגמ' (סוכה נב). אמר רב... וספדה הארץ משפחות משפחות לבד, משפחת בית דוד לבד, ונשיהם לבד... (זכריה יב יב) לעתיד לבוא שעוסקים בהספד (והמצטער אינו מקל ראשו מהר, ועוד שאין יצר הרע שולט בהם, כדאמר קרא והסירותי לב האבן, ולקמן אמר שהקב"ה שוחטו וכו' -רש"י) אמרה תורה אנשים לבד ונשים לבד וכו', הרי מפורש בגמ' שגם לעתיד לבוא, כשהקב"ה ישחט את היצר הרע, וזו הסיבה להספד לחד מאן דאמר בגמ' ויחזרו לדרגת אדם הראשון קודם החטא- מכל מקום יהיה צורך להעמיד אנשים לבד ונשים לבד! למה הדבר דומה: למכונות, שאם מפסיקים את פעולת המנוע בשעת נסיעה, ממשכיכה היא להתקדם, הגלגלים ממשכיכים בתנועתם, אע"פ שהכוח להנעתם נסתלק (מכתב מאליהו ג עמ' 41 וע"ש ראייה נוספת לגודל כוח ההרגל והו"ד בשפתי חיים מועדים א עמוד נט) לפי"ז מי שהיה רוצח נשאר בו התכונות של רוצח וירצח גם לעתיד לבא.

הלימוד מזה למעשה. עד כמה צריך לתקן את המידות שלא ישארו מקולקלות לעתיד לבא.

הרב היים בן המו שליט"א

מה המטרה בשהייה בערי מקלט

המצווה האחרונה בה עסק משה לפני פטירתו זו המצווה האחרונה המופיעה בספר במדבר להפריש "ערי מקלט" בער הירדן המזרחי. על מצווה זו כותב החינוך (מצווה תי) משורשי המצווה, לפי שענין הרציחה חמור עד מאוד שבה השחת העולם ולכן ראוי אפילו למי שהרג בשוגג, מכיוון שבאה תקלה כזו גדולה על ידו, שיצטער עליה צער גלות, ששקול כמעט כצער המיתה, שנפרד האדם מאוהביו ומארץ מולדתו ושוכן כל ימיו עם זרים..

עיר מקלט הייתה קולטת אדם שרצח "בשגגה" כפי שהתורה מתארת, שזה היה בפתע, בלא איבה, בלא ראות, דרך נפילה, והוא לא אויב לו, ולא מבקש רעתו, ועם זאת התורה קורא לו רוצח, ועליו לגלות לעיר מקלט.

מצווה זו נועדה א. להגן על הרוצח בשגגה שלא ימית אותו גואל הדם, שהרי מאותו הרגע שהוא מגיע לעיר מקלט אסור לגואל הדם לפגוע בו. ב. עצם השהייה בעיר מקלט היא גלות המכפרת ומנקה על אותה התקלה הנוראה שיצאה מתחת ידו של הרוצח.

גודל כח השפעת הסביבה

לסביבה בה האדם נמצא יש השפעה גם על הדברים אותם הוא עושה בשגגה, כך הגמ' במסכת (מכות ט.) אומרת, שלוש ערי מקלט היו בעבר הירדן, ושלוש בארץ כנען, וזאת על אף שבארץ כנען היו תשעה וחצי שבטים, ואילו בעבר הירדן היו רק שתיים וחצי שבטים בלבד, מבארת הגמ' מפני שבגלעד מצויים יותר רוצחים, דכתיב (הושע ו-ח) "גלעד קריית פועלי אבן עקובה מדם" כך שהיחס הוא לא לפי כמות האנשים, אלא לפי כמות הרוצחים, ויחס זה נגזר מההשפעה העצומה שיש לתושבי הארץ מבית המקדש, לעומת אלו שהיו גרים מעבר לירדן שהמרחק מבית המקדש בא לידי ביטוי בכמות הרוצחים בשגגה.

שואל הרמב"ן הרי מי שהיה צריך לגלות לעיר מקלט זה הרוצח בשגגה, ומהי תשובת הגמ' שבגלעד נפישו רוצחים? הרי לא מדובר ברוצחים במזיד? ועוד יש להבין מדוע הרוצח בשגגה צריך לשהות בעיר מקלט עד פטירתו של הכהן הגדול, האם קיים איזה שהוא קשר בין מות הכהן הגדול, לבין שחרורו של הרוצח בשגגה? וכן הגמ' במסכת (מכות יא:) אומרת "לפיכך אימותיהן של כוהנים גדולים מספקות לגולים כסות ומחיה כדי שלא יתפללו על בניהם שימותו", מה ההוא אמינא שתפילת הרוצח תתקבל כאשר מדובר בכהן גדול עתיר זכויות, שבוודאי גם הוא מתפלל על שיזכה לאריכות ימים ושנים.

גודל כח התפילה אפי' של פשוטי העם

כותב הרב דסלר בעניין כוחה של תפילה, בתפילה אפשר לכל אדם, אפילו לפשוט ביותר, להגיע ישר אליו יתברך. כי הלב בדבקו יכול להגיע אל מה שאין השכל מגיע בהשגתו, ומוסיף הרב לוינשטיין שלכן בפרשה הקודמת עם ישראל שלחו אנשים לתפילה כמניין היוצאים למלחמה כדי שיראו במו עיניהם את מעלתה וכוחה של התפילה.

כך מצאנו אצל משה כאשר שלח את המרגלים הוא התפלל על יהושע והוסיף לו אות בשמו שינצל מעצת המרגלים, וגם כלב הלך לקברי האבות והתפלל שלא ילכד לעצת המרגלים, ואם התורה מציינת את העובדה שהם ניצלו בזכות התפילה זה בא ללמדנו עד היכן כוח התפילה מגיע, והחידוש בפרשתנו שגם אדם שרצח בשגגה מול תפילתו של הכהן הגדול יכולה להתקבל יותר, וזאת מפני שקרוב ה' לכל קוראיו אשר יקראוהו באמת, ואין ספק שהרוצח בשגגה זועק מקירות לבו לסיים את הגלות ולחזור אל חיק משפחתו וסביבתו.

ומה שכתב רש"י שהיה לכהן להתפלל שלא תארע כזו תקלה בימיו, מלמד אותנו שתפילת הכהן הגדול לא הייתה חוזרת ריקם והייתה מתקבלת בוודאי, ולכן יש עליו טענה, שאל"כ מי אמר שהוא לא התפלל אולי הוא התפלל אלא שתפילתו לא התקבלה? אלא ע"כ כאמור.

האברבנאל כותב שהקשר בין מות הכהן הגדול לשחרור הרוצח הוא מפאת גדולתו של הכהן הגדול ובמותו יחד כל העם והחי יתן אל לבו וממילא גם גואל הדם יבין שהנקמה הבל ושוב לא מרחפת על הרוצח כל סכנה.

ומרן החיד"א בשם גורי האר"י כותב שעם פטירת הכהן הגדול יש עלייה לכל הנשמות שלא מצאו מנוחה ובתוכם נפשו של הנרצח, ומכיון שכך גם הרוצח יכול לשוב למנוחה בביתו.

[לצפייה והורדה בעלונים קודמים של "למעשה" \(מכון למעשה\) מתוך אתר "בינינו" - לחץ כאן](#)
[לצפייה והורדה בעלונים קודמים של "למעשה" \(מכון למעשה\) מתוך אתר תורת יוסף לחץ כאן](#)
[לצפייה והורדה בעלונים קודמים של "למעשה" \(מכון למעשה\) מתוך אתר של דרשו לחץ כאן](#)